

مرکز پژوهش‌های اتاق ایران

عضویت ایران در بریکس

تیر ۱۴۰۲

شناسنامه گزارش

مرکز پژوهش‌های اتاق ایران

عنوان:

عضویت ایران در بریکس

مدیریت اقتصاد کلان و آینده پژوهی

تاریخ انتشار: تیر ۱۴۰۲

واژه‌های کلیدی: ساختار نهادی بریکس، چالش‌های همگرایی، چشم‌انداز عضویت ایران، پیامدهای ژئواکونومیک، قدرت‌های کلیدی نوظهور، مکانیسم ذخیره احتیاطی، بانک توسعه جدید

نشانی: تهران، خیابان طالقانی، نبش خیابان شهید موسوی (فرصت)، پلاک ۱۷۵

فهرست مطالب

۵	خلاصه کاربردی
۶	درآمد
۷	شکل گیری و تحول بریکس
۸	ساختار نهادی بریکس
۱۵	همگرایی بریکس در عمل
۱۹	چالش های همگرایی بریکس در عمل
۲۲	چشم انداز عضویت ایران در بریکس
۲۵	فرایند احتمالی عضویت ایران در بریکس
۲۷	عضویت ایران در بریکس: پیامدهای ژئواکونومیک
۲۹	نتیجه گیری

خلاصه کاربردی

- اهمیت بریکس (BRICS؛ کشورهای برزیل، روسیه، هند، چین و آفریقای جنوبی) در اقتصاد سیاسی بین الملل فزاینده است. این نهاد که در بر گیرند طیفی از قدرت های کلیدی نوظهور است به تدریج به سوی همگرایی پیش می رود. تاسیس نهادهای مالی را می توان مهمترین موفقیت بریکس در پیشبرد همگرایی و مهمترین مزیت آن در شرایط کنونی برای کشورهایی دانست که درخواست عضویت در آن را مطرح کرده اند.
- بریکس در همگونی ارزشی و همگرایی سیاسی توفیق چندانی کسب نکرده است. جنگ روسیه علیه اوکراین و عدم حمایت بریکس از روسیه به عنوان یک عضو، زمینه های ضعیف همگرایی سیاسی و ژئوپلیتیک میان اعضای این نهاد را نشان می دهد.
- فرایند عضویت ایران در این نهاد با توجه به ابهام نسبی در روند پذیرش اعضا و ساختار تصمیم گیری اجماعی آن احتمالاً پیچیده و زمان بر خواهد بود.
- عضویت احتمالی ایران بی شک می تواند به تامین بخشی از منافع اقتصادی و پرستیژ کشور کمک کند، اما انتظارات خیالی از این نهاد که مکرر در فضای عمومی مطرح می شود، احتمالاً تحقق نخواهد یافت. توازن در تعهداتی که ایران در فرایند عضویت در این نهاد می پذیرد و منافعی که بویژه در شرایط تحریمی به دست می آورد ضرورت دارد.
- مهمترین مزیت ژئواکونومیک عضویت ایران در این نهاد دستیابی به منابع مالی در مکانیسم ذخیره احتیاطی و نیز بانک توسعه جدید این نهاد است. تحریم های مالی ایالات متحده دسترسی به منابع این دو نهاد را برای ایران دشوار می سازد، اما با توجه به ارائه بخشی از منابع مالی به ارزشهای کشورهای عضو، امکان بهره گیری ایران در صورت عضویت و موافقت سایر اعضا وجود دارد.
- دشواری دسترسی به منابع این دو نهاد تحقق یکی از کلیدی ترین دستاوردهای ژئواکونومیک برای ایران (در نتیجه عضویت در این نهاد) را با مشکل مواجه خواهد کرد. برخلاف برخی تصورات، رفع تحریم های مالی علیه کشور، پیش شرط مهمی برای بهره مندی ایران از مزایای ناشی از عضویت در این نهاد است.
- کشورهای بنگلادش، مصر و امارات به جای تلاش برای عضویت کامل در بریکس، عضویت در بانک توسعه جدید و نیز مکانیسم ذخیره احتیاطی را در دستور کار قرار دادند و موفق به عضویت در این دو نهاد بدون عضویت کامل در بریکس شده اند. ایران می تواند در کوتاه مدت پیوستن به این دو نهاد کلیدی بریکس را بر عضویت کامل که فرایند پیچیده ای خواهد بود ترجیح دهد.

درآمد

شکل‌گیری و تداوم کنشگری گروه بریکس را می‌توان به عنوان یکی از تحولات مهم در اقتصاد و سیاست بین‌الملل به شمار آورد. قدرت‌های نوظهور ساختار جدیدی برای همکاری شکل داده و تداوم بخشیده‌اند، ساختاری که امیدهایی برای گذار از نظم بین‌الملل غرب محور پدید آورده است. شکل‌گیری بریکس بویژه در ایران بحث‌های متفاوتی برانگیخته است. برخی آن را نشانه پایان جهان غرب محور و اهمیت روزافزون جهان در حال توسعه پنداشته‌اند. دیگرانی بریکس را نهادی تشریفاتی و فاقد اهمیت اقتصادی و سیاسی دانسته‌اند. با وجود این ایران علاقه خود برای عضویت در این نهاد را همواره ابراز کرده و اخیراً پیشرفت‌هایی در فرایند عضویت ایران رخ داده است.

با توجه به اهمیت ژئوپلیتیک و ژئواکونومیک این نهاد برای ایران، گزارش حاضر می‌کوشد تصویری مبتنی بر داده و واقعیت از روند تحول این نهاد، جهت‌گیری‌ها و چالش‌های آن و نیز پیامدهای عضویت در آن بر موقعیت ژئواکونومیک کشور ارائه نماید. در این راستا پرسش‌های متعاقب مورد بررسی قرار می‌گیرند. بریکس در عمل تا چه میزان همگرایی سیاسی و اقتصادی ایجاد کرده است؟ چالش‌های اساسی آن در مسیر همگرایی کدامند؟ تا چه میزان میان کشورهای عضو بریکس همگونی منفعتی و ارزشی وجود دارد؟ فرایند الحاق ایران به این نهاد چگونه است و در صورت تکمیل شدن آن چه نتایج ژئواکونومیکی برای کشور در بر خواهد داشت؟

شکل‌گیری و تحول بریکس

بریکس در برگیرنده کشورهای برزیل، روسیه، هند، چین و آفریقای جنوبی است. بریکس نهادی تأثیرگذار است که در سال‌های اخیر شهرت جهانی پیدا کرده است. ریشه‌های تاریخی بریکس را می‌توان تا اوایل دهه ۲۰۰۰ ردیابی کرد، زمانی که اصطلاح "BRIC" توسط جیم اونیل اقتصاددان گلدمن ساکس برای اشاره به قدرت‌های اقتصادی در حال ظهور برزیل، روسیه، هند و چین ابداع شد. آفریقای جنوبی در سال ۲۰۱۰ به این نهاد پیوست و آن را به بریکس گسترش داد. در ابتدا، هدف اصلی بریکس ارتقای همکاری اقتصادی بین کشورهای عضو آن بود. با گذشت زمان، به بستری برای گفتگو و همکاری سیاسی گسترده‌تر تبدیل شده است. تشکیل بانک توسعه جدید و ترتیبات ذخایر مشروط (CRA) چارچوب نهادی بریکس و نقش آن در ارتقای ثبات و توسعه اقتصادی را توسعه داده است.

کشورهای بریکس تقریباً ۴۱ درصد از جمعیت جهان و حدود ۲۳ درصد تولید ناخالص داخلی جهانی را تشکیل می‌دهند. چین و هند رشد اقتصادی قابل توجهی را تجربه و موقعیت خود را به عنوان بازیگران اصلی در اقتصاد جهانی مستحکم کرده‌اند. اهمیت اقتصادی بریکس در توانایی آن در شکل دادن به چشم‌انداز اقتصادی جهان از طریق افزایش تجارت، سرمایه‌گذاری و نفوذ منطقه‌ای است. علاوه بر این، ایجاد بانک توسعه جدید بستری را برای کشورهای عضو فراهم کرده است تا طیفی از پروژه‌های زیرساختی و توسعه پایدار در مناطق مربوطه خود را تامین مالی نمایند. بعلاوه بریکس در جهت ارتقای ساختار اقتصادی جهانی متعادل‌تر و فراگیرتر تلاش کرده است. افزون بر این بریکس به عنوان بستری برای گفتگو و همکاری سیاسی با هدف ارتقای چندقطبی‌گرایی و نظم بین‌المللی عادلانه‌تر هویت یافته است. این نهاد به عنوان چارچوبی زمینه‌ساز برای کشورهای عضو عمل می‌کند تا مواضع خود را در مورد مسائل مختلف جهانی از جمله تغییرات آب و هوا، تروریسم و درگیری‌های منطقه‌ای هماهنگ کنند. بریکس به دنبال به چالش کشیدن نهادهای بین‌المللی موجود نیست، اما از شمولیت بیشتر در حکمرانی جهانی حمایت می‌کند. ابعاد سیاسی هویت این گروه از طریق نشست‌های منظم، نشست‌های وزیران، و تبادلات مردمی، توسعه تفاهم و همکاری متقابل بین کشورهای عضو، بیشتر تقویت می‌شود.

بریکس علیرغم پیشرفت‌های قابل توجه، در توسعه دستور کار خود با چالش‌هایی نیز مواجه است. تنوع و تفاوت نظام‌های سیاسی، ساختارهای اقتصادی و سطوح توسعه در میان کشورهای عضو، چالش‌هایی را در ایجاد اجماع ایجاد می‌کنند. تنش‌های ژئوپلیتیکی و اختلافات تجاری نیز ممکن است بر انسجام گروه تأثیر بگذارد. با این حال، بریکس دارای پتانسیل قابل توجهی برای همکاری در زمینه‌هایی مانند نوآوری، فناوری، توسعه پایدار و رفاه اجتماعی است. بریکس با استفاده از نقاط قوت خود و پرداختن به چالش‌های

داخلی و خارجی می‌تواند به ثبات اقتصاد جهانی، رشد فراگیر و پیشبرد منافع مشترک کمک کند.^۱

ساختار نهادی بریکس

نهادهای بسیار در سالیان اخیر در پهنه جهانی شکل گرفته‌اند و اهداف بلندپروازانه‌ای نیز در برنامه‌های خود گنجانده‌اند، اما تعداد نهادهای موفق در عرصه عمل اندک است. اغلب نهادهای موفق در همگرایی اقتصادی و سیاسی غربی‌اند. سوالی که در مورد بریکس مطرح می‌شود، آن است که این نهاد به عنوان نخستین تجربه نهادسازی همگرایانه قدرت‌های نوظهور غیرغربی تا چه میزان در عمل همگرایی ایجاد کرده است؟ گروه بریکس از زمان تاسیس تاکنون اقدامات مختلفی را در راستای همگرایی در دستور کار قرار داده و تصمیمات متعددی اتخاذ کرده است. در این میان مهمترین اقدامات همگرایانه گروه را به صورت متعاقب می‌توان دسته‌بندی کرد.

۱. تأسیس بانک توسعه بریکس:

تأسیس بانک توسعه بریکس بی‌شک مهمترین اقدام این گروه در راستای نقش‌آفرینی مشترک و همگرایی این کشورها در اقتصاد جهانی به شمار می‌آید. بانک توسعه بریکس در سال ۲۰۱۴ برای تأمین مالی پروژه‌های زیرساختی در کشورهای بریکس و سایر بازارهای نوظهور و کشورهای در حال توسعه تأسیس شد. این بانک دارای سرمایه ۱۰۰ میلیارد دلاری است و دفتر مرکزی آن در شانگهای چین قرار دارد. بانک دارای پنج عضو مؤسس است که هر کدام ۲۰ درصد سهام بانک را در اختیار دارند. بانک توسعه جدید همچنین عضویت بنگلادش^۲، امارات متحده عربی^۳ و مصر^۴ را تأیید کرده است. عملیات وام‌دهی بانک توسعه جدید بر پروژه‌های زیربنایی در بخش‌های حمل و نقل، انرژی، آب و فاضلاب، فن‌آوری اطلاعات و ارتباطات و زیرساخت‌های اجتماعی متمرکز است. شرایط وام بانک توسعه جدید عموماً نسبت به شرایط بانک جهانی و صندوق بین‌المللی پول انعطاف‌پذیرتر است. این بانک همچنین به کشورهای در حال توسعه با سطح درآمد پایین وام‌های آسان ارائه می‌دهد. بانک توسعه بریکس یک مؤسسه نسبتاً جدید است، اما بالقوه می‌تواند نقش مهمی در توسعه همگرایی کشورهای بریکس و سایر کشورهای در حال توسعه ایفا کند. تمرکز بانک بر پروژه‌های زیربنایی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است، زیرا این پروژه‌ها برای رشد و توسعه اقتصادی کشورهای در حال توسعه ضروری هستند.

1-https://europarl.primo.exlibrisgroup.com/discovery/fulldisplay?context=L&vid=32EPA_INST:32EPA_V1&search_scope=MyInst_and_CI&tab=Everything&docid=alma991001173349004886

2-[https://www.ndb.int/news/ndb-admits-bangladesh-as-new-member-development-bank-established-by-brics-begins-membership-expansion/#:~:text=The%20New%20Development%20Bank%20\(NDB,prospective%20members%20in%20late%202020.](https://www.ndb.int/news/ndb-admits-bangladesh-as-new-member-development-bank-established-by-brics-begins-membership-expansion/#:~:text=The%20New%20Development%20Bank%20(NDB,prospective%20members%20in%20late%202020.)

3-[https://www.ndb.int/news/ndb-admits-bangladesh-as-new-member-development-bank-established-by-brics-begins-membership-expansion/#:~:text=The%20New%20Development%20Bank%20\(NDB,prospective%20members%20in%20late%202020.](https://www.ndb.int/news/ndb-admits-bangladesh-as-new-member-development-bank-established-by-brics-begins-membership-expansion/#:~:text=The%20New%20Development%20Bank%20(NDB,prospective%20members%20in%20late%202020.)

4-<https://anba.com.br/en/egypt-becomes-member-of-brics-new-development-bank/#:~:text=The%20NDB%20has%20agreed%20to,United%20Arab%20Emirates%2C%20and%20Uruguay.>

۲. ایجاد ترتیبات ذخیره احتمالی بریکس^۱

یکی دیگر از نهادهای کلیدی که همگرایی مالی میان کشورهای عضو را توسعه داده، ترتیبات ذخیره احتمالی بریکس است. قرارداد ذخیره مشروط بریکس در سال ۲۰۱۴ به منظور ارائه کمک‌های مالی به کشورهای بریکس که با مشکلات تراز پرداخت‌ها مواجه می‌شوند، ایجاد شد. منابع این توافق در مجموع ۱۰۰ میلیارد دلار است و بودجه آن توسط کشورهای بریکس تامین می‌شود. ترتیبات ذخیره احتمالی بریکس (CRA) یک مکانیسم همکاری مالی است که توسط کشورهای بریکس در سال ۲۰۱۴ ایجاد شد. این صندوق به عنوان یک صندوق احتیاطی برای ارائه نقدینگی به کشورهای عضوی که با مشکلات پرداخت‌ها یا بحران‌های مالی مواجه شوند عمل می‌کند.^۲

هدف اولیه CRA ارائه یک شبکه ایمنی مالی برای کشورهای بریکس در مواقع استرس اقتصادی است. هدف کلیدی آن حفظ ثبات مالی اعضا و تقویت انعطاف‌پذیری آنها در برابر شوک‌های خارجی است. ذخایر ارزی صندوق احتیاطی از سوی کشورهای عضو تامین می‌شود. هر کشور عضو مقدار توافق شده‌ای از ارزش خود را به صندوق کمک می‌کند، که مجموعاً منابع CRA را تشکیل می‌دهد. در صورت بروز مشکلات در تراز پرداخت‌ها یا بحران‌های مالی، کشور عضو می‌تواند از CRA درخواست کمک مالی کند. CRA پشتیبانی نقدینگی را از طریق صدور وام‌های کوتاه‌مدت، عمدتاً به دلار آمریکا به کشور درخواست‌کننده ارائه می‌کند. شرایط و ضوابط وام‌های ارائه شده توسط CRA از طریق توافق متقابل بین کشور درخواست‌کننده و CRA تعیین می‌شود. شرایط وام معمولاً شامل شرایط بازپرداخت، نرخ بهره و هرگونه شرایط سیاست مرتبط یا اقدامات اصلاحی است.

CRA دارای دو دسته تسهیلات برای رفع نیازهای مختلف کشورهای عضو است. تسهیلات احتیاطی به کشورها این امکان را می‌دهد که به عنوان یک اقدام پیشگیرانه به منابع مالی دسترسی داشته باشند، حتی اگر در حال حاضر با مشکلات مالی فوری روبرو نباشند. تسهیلات غیر احتیاطی به کشورهایی که در حال حاضر با مشکلات تراز پرداخت‌ها مواجه هستند، ارائه می‌شود. هر کشور عضو بر اساس سهم خود در CRA دارای حداکثر حد وام مورد توافق است. این میزان از طریق فرمولی تعیین می‌شود که اندازه اقتصاد کشور و ذخایر آن را در نظر می‌گیرد. ساختار حاکمیتی CRA شامل یک شورای حکام است که متشکل از وزرای دارایی و روسای بانک مرکزی کشورهای بریکس است. شورای حکام بر عملیات CRA نظارت می‌کند و در مورد کمک‌های مالی تصمیم می‌گیرد. CRA برای تکمیل ترتیبات مالی بین‌المللی موجود، مانند صندوق بین‌المللی پول (IMF) طراحی شده است. هدف آن ارائه سطح جدیدی از حمایت مالی برای کشورهای عضو، به ویژه اقتصادهای نوظهور، و کاهش اتکای آنها به موسسات مالی خارجی در

1- Contingent Reserve Arrangement

2- [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_ATA\(2014\)542178](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_ATA(2014)542178)

طول بحران است. ایجاد قرارداد ذخیره مشروط بریکس نشان دهنده تعهد کشورهای بریکس به افزایش همکاری‌های مالی و کمک‌های متقابل است. توافق ذخیره مشروط مکانیسمی را برای کشورهای عضو فراهم می‌کند تا از یکدیگر در زمان فشارهای اقتصادی حمایت کنند و به ثبات و انعطاف‌پذیری کلی اقتصادهای بریکس کمک می‌کند.

۳. تاسیس شورای کسب و کار بریکس

شورای کسب و کار بریکس در سال ۲۰۱۲ برای ارتقای تجارت و سرمایه‌گذاری بین کشورهای بریکس راه اندازی شد. این شورا متشکل از نمایندگان از جوامع تجاری کشورهای بریکس است. شورای کسب و کار بریکس انجمنی برای رهبران تجاری از کشورهای بریکس (برزیل، روسیه، هند، چین و آفریقای جنوبی) برای بحث و تبادل نظر و ترویج تجارت و سرمایه‌گذاری بین کشورهای بریکس است. این شورا در سال ۲۰۱۲ تاسیس شد و متشکل از ۲۵ کارآفرین برجسته است که سهم هر یک از کشورهای عضو ۵ نفر است. این نهاد دو بار در سال تشکیل جلسه می‌دهد و گزارش نهایی در اجلاس سران به رهبران بریکس ارائه می‌شود. وظایف کلیدی این شورا عبارتند از:

۳-۱. ارتقای تجارت و سرمایه‌گذاری: هدف شورا افزایش تجارت و جریان سرمایه‌گذاری در میان کشورهای بریکس با شناسایی و رفع موانع و تنگناهایی است که مانع همکاری اقتصادی می‌شوند. این شورا کشورهای عضو را تشویق می‌کند تا محیط کسب و کار مطلوبی ایجاد کنند و دسترسی به بازار را برای فعالان اقتصادی بهبود بخشند.

۳-۲. شبکه‌سازی کسب و کار: این شورا بستری را برای فعالان حوزه کسب و کار کشورهای بریکس فراهم می‌کند تا بتوانند شبکه‌سازی، تبادل نظر و زمینه‌های مشارکت‌های بالقوه را بررسی کنند. این سازمان رویدادهای مختلفی مانند کنفرانس‌ها، سمینارها و انجمن‌های تجاری را سازماندهی می‌کند که در آن کارآفرینان و نمایندگان صنعت می‌توانند با یکدیگر ارتباط برقرار و فرصت‌های تجاری را کشف کنند.

۳-۳. حمایت از سیاست‌ها: شورا با ارائه توصیه‌هایی به دولت‌های عضو بریکس، به حمایت از سیاست‌ها می‌پردازد. حوزه‌های اولویت‌دار برای همکاری و اقدامات سیاستی را پیشنهاد می‌کند که می‌تواند تجارت و سرمایه‌گذاری را تسهیل کند. تصمیمات این شورا نشان دهنده منافع جامعه کسب و کار است و پیشنهادهایی را در چارچوب‌های نظارتی و سیاستی برای تقویت رشد اقتصادی ارائه می‌دهد.

۳-۴. توسعه پروژه‌های مشترک: شورا فعالانه از توسعه پروژه‌ها و ابتکارات مشترک در میان کشورهای بریکس حمایت، حوزه‌های بالقوه همکاری را شناسایی و پروژه‌های تجاری در بخش‌هایی مانند توسعه زیرساخت، انرژی، تولید، کشاورزی، فناوری و نوآوری را ترویج می‌کند. این شورا به اهالی کسب و کار در اجرای پروژه کمک می‌کند.

۳-۵. به اشتراک گذاری دانش: شورا به اشتراک گذاری دانش و تبادل بهترین تجربیات در بین کشورهای عضو را تسهیل و انتشار اطلاعات در مورد روندهای بازار، فرصت‌های سرمایه‌گذاری و مقررات تجاری را ترویج می‌کند. این شورا همچنین با مؤسسات تحقیقاتی و اندیشه‌ها برای انجام تحقیقات در مورد همگرایی اقتصادی در کشورهای بریکس همکاری می‌کند.

۳-۶. کارگروه‌های بخشی: شورا گروه‌های کاری بخشی را برای تمرکز بر صنایع خاص یا بخش‌های مورد علاقه دوجانبه ایجاد می‌کند. این گروه‌ها در بحث‌ها، تحقیقات و ابتکارات مشترک برای تعمیق همکاری در بخش‌هایی مانند مالی، تولید، کشاورزی، انرژی، فناوری و غیره شرکت و توصیه‌ها و پیشنهادهایی را برای تقویت همکاری‌های بخش خاص ارائه می‌کنند.

به طور کلی، شورای تجاری بریکس نقش مهمی در تسهیل همکاری اقتصادی بین کشورهای عضو دارد. هدف آن تقویت روابط اقتصادی و ترویج رشد پایدار در بلوک بریکس با تقویت تجارت، سرمایه‌گذاری و مشارکت‌های تجاری است.^۱

۴. برگزاری اجلاس سالانه بریکس

کشورهای بریکس از سال ۲۰۰۹ اجلاس‌های سالانه خود را برگزار می‌کنند. اجلاس سالانه بریکس به عنوان بستری برای رهبران کشورهای عضو برای گرد هم آمدن و بحث در مورد موضوعات مختلف مورد علاقه دوجانبه عمل می‌کند. این اجلاس نقش مهمی در شکل دادن به دستور کار برای همکاری، ترویج گفتگو و تقویت روابط بین کشورهای بریکس دارد. کارکردهای کلیدی اجلاس سالانه بریکس را به صورت ذیل می‌توان دسته بندی کرد:

۴,۱. گفتگوی سطح بالا: اجلاس بریکس فرصتی را برای سران کشورهای عضو فراهم می‌کند تا در گفت و گوی سطح بالا شرکت کنند. سران بریکس در این اجلاس طیف گسترده‌ای از موضوعات از جمله مسائل سیاسی، اقتصادی و اجتماعی را مورد بحث قرار می‌دهند. این اجلاس به رهبران اجازه می‌دهد تا نظرات خود را تبادل کنند، دیدگاه‌ها را به اشتراک بگذارند و به چالش‌های مشترکی که کشورهای بریکس با آن مواجه هستند رسیدگی کنند.

۴,۲. همکاری استراتژیک: اجلاس سران به عنوان بستری برای همکاری استراتژیک بین کشورهای بریکس عمل می‌کند. رهبران درباره راه‌های تعمیق همکاری در زمینه‌هایی مانند تجارت، سرمایه‌گذاری، تامین مالی، فناوری و نوآوری و توسعه پایدار بحث می‌کنند. افزون بر این فرصت‌های انجام پروژه‌های مشترک، ابتکارات و مشارکت‌هایی که می‌توانند به رشد و توسعه بلوک بریکس کمک کنند، بررسی می‌کنند.

۴,۳. هماهنگی اقتصادی و مالی: هماهنگی اقتصادی و مالی یکی از جنبه‌های مهم اجلاس بریکس است. رهبران در مورد اقداماتی برای ارتقای ثبات اقتصادی، تسهیل تجارت و سرمایه‌گذاری و تقویت همکاری مالی بین کشورهای عضو بحث و گفتگو می‌کنند. افزون بر این رهبران به مسائل مربوط به حکمرانی اقتصاد جهانی، تجارت بین‌الملل و موسسات مالی می‌پردازند تا اطمینان حاصل شود که منافع کشورهای بریکس در روند تحولات حکمرانی اقتصاد جهانی تامین می‌شود.

۴,۴. همکاری در مسائل جهانی: اجلاس بریکس بستری را برای کشورهای عضو فراهم می‌کند تا مواضع خود را در مورد مسائل و چالش‌های جهانی هماهنگ کنند. رهبران در مورد مسائل مربوط به امنیت بین‌المللی، مبارزه با تروریسم، تغییرات آب و هوا، توسعه پایدار و سایر نگرانی‌های جهانی بحث می‌کنند. آنها می‌کوشند نگرش واحدی ارائه دهند و منافع مشترک خود را در مجامع و سازمان‌های بین‌المللی ارتقا دهند.

۴,۵. نشست‌های دوجانبه: علاوه بر بحث‌های چند جانبه، نشست‌های بریکس جلسات دوجانبه بین رهبران کشورهای عضو را تسهیل می‌کند. این نشست‌ها فرصتی را برای رهبران فراهم می‌کند تا درباره موضوعات خاص بحث‌های متمرکز داشته باشند و راه‌هایی را برای افزایش همکاری‌ها به صورت رو در رو بررسی کنند.

۴,۶. بیانیه‌های مشترک و برنامه‌های اقدام: در پایان هر اجلاس، رهبران اعلامیه‌ها و برنامه‌های اقدام مشترکی را صادر می‌کنند که تعهدات و اولویت‌های جمعی کشورهای بریکس را مشخص می‌کند. این اسناد منعکس‌کننده اجماع حاصل از اجلاس سران و ارائه نقشه راه برای همکاری‌های آینده است. در این اعلامیه‌ها اغلب پروژه‌ها، ابتکارات و اقدامات سیاستی خاصی را که کشورهای عضو برای تعمیق بیشتر همکاری خود انجام خواهند داد، برجسته می‌شود.

۴,۷. تعامل با ذینفعان: اجلاس بریکس همچنین شامل تعامل با ذینفعان مختلف از جمله رهبران تجاری، اتاق‌های فکر، دانشگاه‌ها و سازمان‌های جامعه مدنی است. رویدادهای جانبی و انجمن‌های تجاری برای ترویج تعاملات و تقویت مشارکت بین ذینفعان کشورهای عضو سازماندهی شده است. هدف از این تعامل، استفاده از دیدگاه‌ها و تخصص‌های مختلف برای پیشبرد دستور کار بریکس است. به طور کلی، اجلاس سالانه بریکس به عنوان یک چارچوب مهم برای گفتگو، همکاری و هماهنگی بین کشورهای عضو عمل می‌کند.^۱

۵. تأسیس شورای اندیشکده بریکس

شورای اندیشکده بریکس در سال ۲۰۱۳ به منظور ایجاد یک انجمن برای گفتگو بین اتاق‌های فکر

1-[https://www.ndb.int/news/ndb-admits-bangladesh-as-new-member-development-bank-established-by-brics-begins-membership-expansion/#:~:text=The%20New%20Development%20Bank%20\(NDB,prospective%20members%20in%20late%202020](https://www.ndb.int/news/ndb-admits-bangladesh-as-new-member-development-bank-established-by-brics-begins-membership-expansion/#:~:text=The%20New%20Development%20Bank%20(NDB,prospective%20members%20in%20late%202020)

کشورهای بریکس تأسیس شد. این شورا متشکل از نمایندگان اندیشکده‌های کشورهای بریکس است.

۶. راه اندازی لیگ دانشگاهی بریکس

لیگ دانشگاهی بریکس در سال ۲۰۱۵ به منظور ارتقای همکاری بین دانشگاه‌های کشورهای بریکس راه اندازی شد. این لیگ متشکل از دانشگاه‌های کشورهای بریکس است.^۱

۷. اجلاس جوانان بریکس

اجلاس جوانان بریکس در سال ۲۰۱۶ ایجاد شد تا چارچوبی برای گفتگو بین جوانان کشورهای بریکس فراهم کند. در این اجلاس جوانانی از کشورهای بریکس حضور دارند.

۸. مجمع رسانه‌ای بریکس

انجمن رسانه‌ای بریکس در سال ۲۰۱۷ به منظور ارتقای همکاری بین سازمان‌های رسانه‌ای در کشورهای بریکس راه اندازی شد. این مجمع متشکل از نمایندگان سازمان‌های رسانه‌ای کشورهای بریکس است.

۹. مجمع پارلمانی بریکس

مجمع پارلمانی بریکس در سال ۲۰۱۳ به منظور ایجاد یک مجمع برای گفتگو بین نمایندگان پارلمان کشورهای بریکس تأسیس شد. این مجمع متشکل از نمایندگانی از پارلمان‌های کشورهای بریکس است. مجمع پارلمانی بریکس به عنوان بستری برای گفتگو و همکاری میان نمایندگان پارلمان کشورهای عضو بریکس عمل می‌کند. وظایف اصلی مجمع پارلمانی بریکس را به صورت ذیل می‌توان دسته‌بندی کرد:

۱. تسهیل همکاری‌های قانونی: هدف این مجمع ارتقای تعامل و همکاری بین پارلمان‌های

کشورهای بریکس است. این مجمع چارچوبی را برای نمایندگان مجلس فراهم می‌کند تا نظرات و تجربیات خود را به اشتراک بگذارند و در مورد موضوعات قانونی مورد علاقه به صورت دوجانبه رایزنی کنند.

۱- لیگ دانشگاهی (BUL) BRICS کنسرسیومی از دانشگاه‌های تحقیقاتی پیشرو از کشورهای BRICS (برزیل، روسیه، هند، چین و آفریقای جنوبی) است. در سال ۲۰۱۵ برای ارتقای همکاری بین دانشگاه‌های کشورهای بریکس تأسیس شد. این نهاد چندین عملکرد دارد، از جمله:

۱. ارتقای همکاری بین دانشگاه‌های کشورهای بریکس: BUL تبادلات آکادمیک بین دانشگاه‌های کشورهای بریکس را تسهیل می‌کند. همچنین پروژه‌های تحقیقاتی و کنفرانس‌های مشترک را سازماندهی می‌کند.

۲. توسعه برنامه‌های آموزشی مشترک: BUL در حال توسعه برنامه‌های آموزشی مشترک بین دانشگاه‌های کشورهای BRICS است. این برنامه‌ها به دانشجویان کشورهای BRICS اجازه می‌دهد تا در دانشگاه‌های یکدیگر تحصیل کنند.

۳. معرفی کشورهای بریکس به عنوان مقصدی برای مطالعه: BUL کشورهای بریکس را به عنوان مقصدی برای مطالعه تبلیغ می‌کند. این اقدامات با سازماندهی تورهای تحصیلی برای دانشجویان سایر کشورها به کشورهای بریکس انجام می‌شود.

۴. دفاع از منافع دانشگاه‌ها در کشورهای بریکس: BUL از منافع دانشگاه‌های کشورهای بریکس دفاع می‌کند. این نهاد چنین اقدامی را از طریق ملاقات با مقامات دولتی کشورهای بریکس انجام می‌دهد تا در مورد موضوعاتی مانند بودجه برای دانشگاه‌ها و تأثیر جهانی شدن بر دانشگاه‌ها گفتگو کند.

۵. BUL در ترویج همکاری بین دانشگاه‌های کشورهای BRICS فعال بوده است. اتحادیه برخی مبادلات دانشگاهی، پروژه‌های تحقیقاتی مشترک و کنفرانس‌ها را سازماندهی کرده است. BUL همچنین در تبلیغ کشورهای BRICS به عنوان مقصدی برای مطالعه فعال بوده است. لیگ تعدادی تور مطالعاتی برای دانشجویان سایر کشورها به کشورهای بریکس ترتیب داده است.

۲. **هماهنگی سیاست‌ها:** مجمع پارلمانی بریکس در هماهنگی سیاست‌ها و مواضع بین کشورهای عضو نقش دارد و به همسویی اولویت‌های قانونی، بحث در مورد چالش‌های مشترک و ایجاد اجماع در مورد موضوعات کلیدی کمک می‌کند.

۳. **تقویت دیپلماسی پارلمانی:** این مجمع به عنوان مکانیسمی برای دیپلماسی پارلمانی عمل می‌کند و ارتباط مستقیم و تعامل بین قانونگذاران کشورهای بریکس را تسهیل می‌کند. این مجمع به نمایندگان مجلس اجازه می‌دهد تا روابط کاری ایجاد کنند، شبکه‌ها را شکل دهند و تفاهم و حسن نیت را در بین خود تقویت کنند.

۴. **پرداختن به مسائل جهانی:** مجمع پارلمانی بریکس در مورد چالش‌های مختلف جهانی مانند توسعه پایدار، تغییرات آب و هوا، امنیت بین‌المللی و همکاری‌های اقتصادی بحث می‌کند و زمینه‌های همکاری قانونگذارانه را بررسی می‌کند. این مجمع چارچوبی را برای نمایندگان مجالس فراهم می‌کند تا نگرانی‌های خود را بیان، راه‌حل‌ها را پیشنهاد و در بحث‌ها و ابتکارات بین‌المللی مشارکت کنند.

۵. **تحقیقات قانونی و توصیه‌های سیاستی:** این انجمن تحقیق و تجزیه و تحلیل در مورد موضوعات قانونگذاری و موضوعات سیاستی مربوط به کشورهای بریکس را نیز انجام می‌دهد، توصیه‌های سیاستی را طراحی و اقدامات قانونی را برای رسیدگی به چالش‌های مشترک و ارتقای همکاری در زمینه‌های مورد علاقه متقابل پیشنهاد می‌کند.

۶. **ترویج تعاملات میان شهروندان اعضای بریکس:** مجمع پارلمانی بریکس تبادلات مردم با مردم و همکاری فرهنگی بین کشورهای عضو را تشویق می‌کند. این مجمع تعامل بین نمایندگان پارلمان، مؤسسات دانشگاهی، سازمان‌های جامعه مدنی و سایر ذینفعان را تسهیل می‌کند و درک متقابل و همکاری در سطوح مختلف را ارتقا می‌دهد.^۱ به طور کلی، مجمع پارلمانی بریکس با هدف تقویت همگرایی بریکس و تقویت حکمرانی جهانی، نقشی مهم در ارتقای همکاری‌های قانونی، هماهنگی سیاست‌ها و مبادلات مردم با مردم بین کشورهای عضو دارد.

۱۰. گفتگوی مشارکت اقتصاد دیجیتال بریکس

گفتگوی مشارکت اقتصاد دیجیتال بریکس (BDPEDP) در سال ۲۰۱۹ برای ارتقای همکاری بین کشورهای بریکس در اقتصاد دیجیتال راه‌اندازی شد. این گفت و گو متشکل از نمایندگانی از دولت‌ها، فعالان کسب و کار و دانشگاه‌های کشورهای بریکس است. گفتگوی مشارکت اقتصاد دیجیتال بریکس مجمعی برای نمایندگان کشورهای بریکس برای بحث و ارتقای همکاری در اقتصاد دیجیتال است و سالی یک بار

تشکیل می‌شود. گزارش نهایی فعالیت‌های مجمع در اجلاس سران به رهبران بریکس ارائه می‌شود. کارکردهای کلیدی این نهاد را به صورت ذیل می‌توان دسته‌بندی کرد:

- **ترویج همکاری در اقتصاد دیجیتال:** این نهاد تبادلات بین کشورهای بریکس را در اقتصاد دیجیتال تسهیل می‌کند. همچنین پروژه‌ها و ابتکارات مشترکی را در زمینه‌هایی مانند تجارت الکترونیک، هوش مصنوعی و امنیت سایبری سازماندهی می‌کند.
- **توسعه استانداردها و مقررات مشترک:** مکانیسم گفتگوی مشارکت اقتصاد دیجیتال بریکس در حال توسعه استانداردها و مقررات مشترک برای اقتصاد دیجیتال است. این استانداردها و مقررات به ارتقای همکاری بین کشورهای بریکس و تسهیل تجارت و سرمایه‌گذاری در اقتصاد دیجیتال کمک می‌کند.
- **حمایت از منافع کشورهای بریکس در اقتصاد دیجیتال:** گفتگوی مشارکت اقتصاد دیجیتال بریکس از منافع کشورهای بریکس در اقتصاد دیجیتال در سطح بین‌المللی دفاع می‌کند. این نهاد می‌کوشد از طریق ملاقات با نمایندگان سایر کشورها و صدور بیانیه در مورد موضوعات مورد علاقه کشورهای بریکس از منافع اعضا دفاع نماید. در این راستا مکانیسم گفت و گو در مورد مسائلی مانند حریم خصوصی، داده‌ها و جریان‌های داده‌های فرامرزی بیانیه‌هایی صادر کرده است. مکانیسم گفت و گو می‌تواند به ارتقای همکاری بین کشورهای بریکس و حمایت از منافع اعضا در اقتصاد دیجیتال در سطح بین‌المللی کمک کند.^۱

همگرایی بریکس در عمل

در سطور بالا روند نهادسازی همگرایانه بریکس به تفصیل مورد بحث قرار گرفت. پرسش مهمی که در این بخش مورد بررسی قرار می‌گیرد، همگرایی بریکس در عمل است. به دیگر سخن اینکه این نهادها تا چه میزان در پیشبرد چندجانبه‌گرایی در محیط عینی و واقعی به موفقیت دست یافته‌اند، مورد بررسی قرار می‌گیرد. حوزه‌های همگرایی عملیاتی بریکس را به چند دسته می‌توان تقسیم کرد:

اول؛ توسعه همکاری اقتصادی

بریکس گام‌های مهمی در ارتقای همکاری اقتصادی بین کشورهای عضو برداشته است. تأسیس بانک توسعه جدید و ترتیبات ذخیره مشروط (CRA) بستری را برای تأمین مالی پروژه‌های زیرساختی و توسعه در کشورهای عضو فراهم کرده است. کشورهای بریکس همچنین تجارت و سرمایه‌گذاری بین خود را افزایش داده و به رشد و توسعه اقتصادی کمک کرده‌اند. برخی از مهمترین توافقات تجاری بین اعضای بریکس عبارتند از:

توافقنامه تجاری بریکس: این توافق در سال ۲۰۱۵ امضا شد. هدف آن کاهش تعرفه‌ها و سایر موانع تجارت بین کشورهای بریکس است. این توافق هنوز در مرحله تصویب توسط کشورهای بریکس است. برزیل، روسیه و هند این توافق را تصویب کرده‌اند، اما چین و آفریقای جنوبی هنوز آن را به تصویب نرسانده‌اند. روند تصویب هنوز ادامه دارد و مشخص نیست چه زمانی این توافق به طور کامل اجرا می‌شود. چین و آفریقای جنوبی نگران تأثیر این توافق بر صنایع داخلی خود هستند. با وجود تأخیر در تصویب، این توافق همچنان به عنوان یک نقطه عطف مهم برای کشورهای بریکس تلقی می‌شود. این توافق پتانسیل افزایش تجارت و سرمایه‌گذاری بین کشورهای بریکس را دارد و می‌تواند به ایجاد جهانی مرفه‌تر کمک کند. اجرایی شدن این توافق باعث کاهش تعرفه کالاهای مبادله شده بین کشورهای بریکس می‌شود و موانع غیرتعرفه‌ای تجارت مانند سهمیه بندی و الزامات مجوز را کاهش خواهد داد. این توافق با حمایت از حقوق مالکیت معنوی و جریان آزاد سرمایه، محیط مساعدتری را برای مشاغل در کشورهای بریکس ایجاد خواهد کرد. در عین حال این توافق پیچیده و سنجش تأثیرات آن بر اقتصادهای این گروه دشوار است.

توافقنامه سرمایه‌گذاری بریکس: این توافق در سال ۲۰۱۶ امضا شد و هدف آن حمایت و حفاظت از سرمایه‌گذاری بین کشورهای بریکس است. این توافقنامه همچنان در مرحله تصویب توسط کشورهای بریکس است. برزیل، روسیه، هند و آفریقای جنوبی این توافقنامه را تصویب کرده‌اند، اما چین هنوز این اقدام نکرده است. روند تصویب توافقنامه مزبور هنوز ادامه دارد و مشخص نیست چه زمانی به طور کامل اجرا می‌شود. در صورت عملیاتی شدن این توافق، بستر جریان آزاد سرمایه، حمایت از حقوق مالکیت معنوی و محیط مساعدتر برای تجارت در کشورهای بریکس ایجاد خواهد شد. این موافقتنامه از جهات مختلفی با معاهدات سرمایه‌گذاری سنتی متفاوت است. اول: آنکه بر تسهیل به جای حمایت از سرمایه‌گذاری تمرکز می‌کند. این بدان معنی است که این توافقنامه برای تسهیل سرمایه‌گذاری کسب‌وکارها در کشورهای بریکس طراحی شده است، نه اینکه صرفاً از سرمایه‌گذاری‌های آنها محافظت کند. دوم: آنکه این توافق شامل قواعدی است که برای رسیدگی به نگرانی‌های کشورهای در حال توسعه طراحی شده است. به عنوان مثال، این توافقنامه شامل مقرراتی است که به کشورها اجازه می‌دهد روند سرمایه‌گذاری خارجی را به منظور حفظ منافع ملی خود تنظیم کنند.^۲

1- https://finance.yahoo.com/news/china-floats-brics-free-trade-093000443.html?guce_referrer=aHR0cHM6Ly93d3cuZ29vZ2x1LmNvbS8&guce_referrer_sig=AQAAAD-9yCJC0LDIL86bnkVEwX3c-9_iY6kQa0PiD9V0ctjqu0CBp86yxhQHR--2muVbHkfiH63E-QQ3dcPnUUKE6BQp-nT1pP5AbIH0F3aJg6BF3QoJtb-pXpEvZCcWXXfwwjR76te2zukqw6dcCjR98ofF0fxCsrcB04iwZ4hqFo&_guc_consent_skip=1688885247

2- <https://unctad.org/publication/brics-investment-report>

دوم؛ بانک توسعه جدید بریکس

این بانک در سال ۲۰۱۴ تاسیس شد و به پروژه‌های کشورهای بریکس وام می‌دهد. این بانک وام‌هایی به ارزش میلیاردها دلار به پروژه‌های کشورهای بریکس تصویب کرده است. در ادامه وام‌های بانک توسعه جدید بریکس به کشورها آمده است:

- وام‌های بزرگ (وام‌هایی با ارزش بیش از یک میلیارد دلار). بانک توسعه جدید بریکس تا به امروز سه وام کلان با ارزش بیش از یک میلیارد دلار را برای کشورهای عضو تصویب کرده است: برزیل: ۱,۵ میلیارد دلار برای پروژه برق آبی بلو مونت. هند: ۱,۲ میلیارد دلار برای پروژه مترو چنای. چین: ۱ میلیارد دلار برای پروژه راه آهن سریع السیر پکن-ژانگجیاکو.

- وام‌های متوسط (وام‌هایی با ارزش بین ۱۰۰ تا ۱ میلیارد دلار). بانک توسعه جدید بریکس تا به امروز چهار وام متوسط را تصویب کرده است: روسیه: ۵۰۰ میلیون دلار برای پروژه مرکز نوآوری Skolkovo. هند: ۳۰۰ میلیون دلار برای پروژه ماموریت شهرهای هوشمند آفریقای جنوبی: ۲۰۰ میلیون دلار برای پروژه نیروگاه Eskom. برزیل: ۱۵۰ میلیون دلار برای پروژه بندر پورتو دو سواپه.

- وام‌های کوچک (وام‌هایی با ارزش کمتر از ۱۰۰ میلیون دلار). بانک توسعه جدید بریکس تا به امروز ۱۳ وام کوچک را تصویب کرده است.

افزون بر این بانک توسعه جدید بریکس تعدادی وام کمک فنی را نیز تصویب کرده است. این وام‌ها برای کمک به کشورها برای توسعه زیرساخت‌ها و پروژه‌های توسعه پایدار طراحی شده‌اند. وام‌های بانک توسعه جدید بریکس بر اساس ارزش وام طبقه‌بندی می‌شوند. این طبقه‌بندی برای ردیابی پیشرفت بانک توسعه جدید بریکس و ارزیابی تأثیر وام‌های آن استفاده می‌شود. وام‌های بانک توسعه جدید بریکس برای تأمین مالی طیف گسترده‌ای از پروژه‌ها اختصاص یافته است:

پروژه‌های زیربنایی: این پروژه‌ها شامل جاده، راه آهن، پل و نیروگاه می‌باشد.

پروژه‌های توسعه پایدار: شامل پروژه‌های انرژی‌های تجدیدپذیر، حفاظت از آب و حفاظت از محیط زیست است.

پروژه‌های اجتماعی: شامل پروژه‌های آموزشی، مراقبت‌های بهداشتی و فقرزدایی است.

وام‌های بانک توسعه جدید بریکس با استقبال خوبی از سوی کشورهای دریافت‌کننده مواجه شده است. این وام‌ها به تأمین مالی پروژه‌های مهمی کمک کرده است که تأثیر مثبتی بر زندگی میلیون‌ها نفر داشته است. اکثر وام‌های بانک توسعه جدید به دلار ارائه می‌شود، عمدتاً بدان دلیل که دلار آمریکا پرمصرف‌ترین ارز در جهان است و همچنین ارز انتخابی برای بسیاری از معاملات بین‌المللی است. بر

اساس آخرین آمارها، تا مارس ۲۰۲۳، ۷۹،۱ درصد از وام‌های پرداخت شده توسط این بانک به دلار صورت گرفته است. ۲۰،۹ درصد باقی مانده به ارزهای دیگر مانند روپیه هند (INR)، رئال برزیل (BRL) و راند آفریقای جنوبی (ZAR) است.^۱

سوم؛ ترتیبات ذخیره مشروط بریکس

این نهاد در سال ۲۰۱۵ ایجاد شد. نهاد ذخیره مشروط بریکس (CRA) هنوز هیچ حمایت مالی به اعضا یا سایر کشورها ارائه نکرده است. این امکان وجود دارد که CRA بتواند در آینده برای کمک مالی به سایر کشورها استفاده شود. با این حال، این امر مستلزم تایید هر پنج کشور بریکس است. علاوه بر قراردادهای تجاری ذکر شده در بالا، کشورهای بریکس گام‌های دیگری نیز برای ارتقای تجارت و سرمایه‌گذاری بین خود برداشته‌اند. برگزاری نمایشگاه تجاری بریکس از این جمله است. نمایشگاه تجاری بریکس رویدادی سالانه است که محصولات و خدمات کشورهای بریکس را به نمایش می‌گذارد. این نمایشگاه هر ساله در یکی از کشورهای عضو برگزار می‌شود.

چهارم؛ تأثیر در حکمرانی جهانی

بریکس به عنوان یک گروه تأثیرگذار در حکمرانی جهانی ظاهر شده است. این سازمان به دنبال اصلاح نهادهای مالی بین‌المللی مانند صندوق بین‌المللی پول (IMF) و بانک جهانی برای نمایندگی بهتر منافع کشورهای در حال توسعه است. کشورهای بریکس همچنین مواضع خود را در مورد مسائل مختلف جهانی تا حدودی هماهنگ کرده‌اند و از نظم جهانی عادلانه‌تر و چندقطبی‌تر حمایت می‌کنند.

پنجم؛ تبادلات مردم با مردم

بریکس تعاملات مردم با مردم را ترویج کرده است و همکاری فرهنگی را تقویت می‌کند. کشورهای بریکس رویدادهای فرهنگی مختلف، تبادلات آکادمیک، انجمن‌های جوانان و مسابقات ورزشی را برای تقویت درک متقابل و دوستی در میان جوامع خود ترتیب داده‌اند. این ابتکارات به تقویت روابط اجتماعی و فرهنگی بین کشورهای عضو کمک کرده است.

ششم؛ همکاری علم و فناوری

بریکس همکاری در علم، فناوری و نوآوری را تسهیل کرده و پروژه‌های تحقیقاتی مشترک، انتقال فناوری و ابتکارات ظرفیت‌سازی برای ترویج اشتراک دانش و توسعه فناوری‌های پیشرفته انجام شده است. این همکاری به پیشرفت‌های علمی به ویژه در زمینه‌هایی مانند اکتشاف فضا، انرژی‌های تجدیدپذیر و فناوری اطلاعات کمک کرده است.

1- <https://www.ndb.int/projects/all-projects/>

هفتم؛ همکاری جنوب-جنوب

بریکس همکاری جنوب-جنوب را با به اشتراک گذاشتن تجربیات توسعه و نیز بسط همگرایی تقویت کرده است. کشورهای عضو در مورد سیاست‌های توسعه، کاهش فقر و برنامه‌های رفاه اجتماعی گفتگو کرده‌اند. گفتگوهای دوام دار به آنها امکان می‌دهد از موفقیت‌ها و چالش‌های یکدیگر درس بگیرند. این همکاری به توسعه و رفاه کلی کشورهای عضو کمک کرده است.^۱

چالش‌های همگرایی بریکس در عمل

اشاره شد که کشورهای بریکس در زمینه‌های مختلف همگرایی به پیشرفت‌های قابل توجهی دست یافته‌اند. در عین حال چندجانبه‌گرایی بریکس با چندین چالش مهم نیز مواجه است:

۱. عدم توازن اقتصادی

به رغم آنکه اعضای بریکس در کنار هم به عنوان اقتصادهای نوظهور گروه بندی می‌شوند، تفاوت‌های اقتصادی قابل توجهی در بین کشورهای بریکس وجود دارد. اقتصاد چین در مقایسه با سایر کشورها به طور قابل توجهی بزرگتر و توسعه یافته‌تر است که می‌تواند چالش‌هایی را در زمینه همکاری، تصمیم‌گیری و دستیابی به اهداف مشترک ایجاد کند. برخی اعضای بریکس مانند هند از رشد اقتصادی چین نگران‌اند.

۲. توسعه اجتماعی-اقتصادی

کشورهای بریکس با سطوح مختلف توسعه اجتماعی-اقتصادی مشخص می‌شوند. در حالی که چین پیشرفت قابل توجهی در کاهش فقر و بهبود استانداردهای زندگی داشته است، کشورهای مانند هند، برزیل، روسیه و آفریقای جنوبی هنوز با چالش‌های قابل توجهی در کاهش فقر، آموزش، مراقبت‌های بهداشتی و توسعه زیرساخت‌ها روبرو هستند.

۳. تفاوت‌های سیاسی

کشورهای بریکس دارای نظام‌های سیاسی، ایدئولوژی‌ها و اولویت‌های متفاوتی هستند که می‌تواند تصمیم‌گیری را پیچیده کند و مانع اجماع در موضوعات کلیدی شود. حفظ وحدت و انسجام در گروه می‌تواند چالش برانگیز باشد، به ویژه در هنگام پرداختن به موضوعات حساسی مانند حقوق بشر، اختلافات سرزمینی و رقابت‌های ژئوپلیتیکی. به عنوان مثال کشورهای بریکس مواضع متفاوتی در مورد جنگ داخلی سوریه اتخاذ کردند. روسیه و چین از دولت سوریه حمایت کرده‌اند، در حالی که هند و برزیل بیشتر از وضعیت حقوق بشر دولت انتقاد کرده‌اند. مناقشه بر سر ماهیت جنگ

سوریه مانع از آن شد که کشورهای بریکس بیانیه واحدی درباره آن صادر کنند.^۱ به عنوان نمونه ای دیگر کشورهای بریکس مواضع متفاوتی در مورد گسترش ناتو دارند. روسیه با گسترش ناتو مخالفت کرده است، در حالی که هند و برزیل بیشتر از نقش ناتو در امنیت اروپا حمایت می کنند. مناقشه بر سر گسترش ناتو باعث شده است که کشورهای بریکس نتوانند بیانیه واحدی درباره این موضوع صادر کنند.^۲

در سطحی کلان تر کشورهای بریکس دیدگاه های متفاوتی در مورد نظم اقتصادی جهانی دارند. روسیه و چین خواستار ایجاد نظم اقتصادی چندقطبی تر شده اند، در حالی که هند و برزیل بیشتر از وضعیت موجود حمایت می کنند. مناقشه بر سر نظم اقتصادی جهانی، کشورهای بریکس را از دستیابی به اجماع در مورد تعدادی از موضوعات مانند تجارت و تغییرات آب و هوایی باز داشته است.^۳

۴. شکاف های زیرساختی

توسعه زیرساخت برای رشد اقتصادی و اتصال به زنجیره های ارزش بسیار مهم است. در حالی که برخی از کشورهای بریکس، مانند چین، سرمایه گذاری های قابل توجهی در زیرساخت ها انجام داده اند، برخی دیگر با شکاف های زیرساختی قابل توجهی روبرو هستند. شبکه های حمل و نقل ناکافی، منابع ناکافی و دسترسی محدود به فناوری و خدمات اینترنتی می تواند مانع توسعه اقتصادی و یکپارچگی میان این کشورها شود.

۵. تنش های ژئوپلیتیکی

کشورهای بریکس منافع ژئوپلیتیکی متفاوتی دارند و گاهی اوقات خود را در تضاد با یکدیگر می بینند. اختلافات ارضی میان چین و هند، درگیری های تجاری و رقابت های سیاسی می توانند اتحاد و همکاری درون گروه را دشوار سازند. به عنوان مثال در جنگ اوکراین هیچ یک از اعضای بریکس به صورت صریح و علنی از روسیه حمایت نکردند.^۴

۶. هماهنگی نهادی

کشورهای بریکس چندین مکانیسم نهادی مانند بانک توسعه جدید و شورای تجاری بریکس را برای تقویت همکاری ایجاد کرده اند. با این حال، هماهنگ کردن سیاست ها، همسو کردن استراتژی ها و حصول اطمینان از اجرای مؤثر طرح های مشترک می تواند به دلیل پیچیدگی های اداری، موانع بوروکراتیک و

1-https://www.researchgate.net/publication/308984192_Rising_Powers_and_International_Security_the_BRICS_and_the_Syrian_Conflict

2- <https://www.ankasam.org/enlargement-of-nato-and-brics-the-new-bipolar-order/?lang=en>

3- <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/1758-5899.13010>

4-<https://www.news24.com/news24/politics/government/brics-countries-ignore-russia-ukraine-war-at-meeting-over-africa-middle-east-20230425>

اولویت‌های ملی متفاوت چالش برانگیز باشد.

۷. سهم تجارت درون بریکسی

تجارت درون بریکس تجارتي است که بين کشورهای بریکس انجام می شود و شاخص مهمی در پیشرفت روند همگرایی اقتصادی محسوب می شود. تجارت درون بریکسی در سال ۲۰۲۲، حدود ۱۰,۶۱ درصد از کل تجارت کشورهای بریکس را به خود اختصاص داده است. این بدان معناست که از هر ۱۰۰ دلار تجارتي که کشورهای بریکس انجام می دهند، ۱۰,۶۱ دلار آن تجارت بین خود کشورهای بریکس صورت گرفته است. درصد تجارت درون بریکس در سال‌های اخیر نسبتاً ثابت بوده است و از ۱۰,۱ درصد در سال ۲۰۱۷ تا ۱۰,۹ درصد در سال ۲۰۲۱ متغیر است. چین بزرگترین بازیگر تجاری درون بریکس است که حدود ۶۰ درصد از کل تجارت آن را به خود اختصاص داده است. هند دومین کشور بزرگ است و پس از آن روسیه، برزیل و آفریقای جنوبی قرار دارند.^۱

عوامل متعددی در سطح نسبتاً پایین تجارت درون بریکس نقش داشته است. یکی از عوامل، مراحل مختلف توسعه اقتصادی است که کشورهای بریکس در آن قرار دارند. چین و هند توسعه یافته ترین کشورهای بریکس هستند، در حالی که روسیه و برزیل هنوز در حال توسعه هستند. این بدان معناست که بین اقتصادهای کشورهای بریکس همسنجی چندانی وجود ندارد. یکی دیگر از عواملی که در سطح پایین تجارت درون بریکس نقش داشته، هزینه بالای حمل و نقل بین کشورهای بریکس است. کشورهای بریکس در نقاط مختلفی از جهان واقع شده اند و این امر می تواند هزینه حمل و نقل کالا بین آنها را گران کند.

۸. سرمایه گذاری مستقیم خارجی درون بریکسی

سهم سرمایه گذاری مستقیم خارجی درون بریکس نسبتاً کوچک است و تنها حدود یک تا دو درصد از کل جریان سرمایه گذاری مستقیم خارجی بین کشورهای بریکس را تشکیل می دهد. این در حالی است که سهم سرمایه گذاری مستقیم خارجی داخل اتحادیه اروپا حدود ۲۵ درصد از کل جریان سرمایه گذاری مستقیم خارجی بین کشورهای اتحادیه را تشکیل می دهد.^۲ به عنوان نمونه ای دیگر بر اساس گزارش سرمایه گذاری آسه آن در سال ۲۰۲۲، سهم سرمایه گذاری مستقیم خارجی داخل آسه آن در این منطقه در سال ۲۰۲۲، ۱۶ درصد بوده است.^۳ از عواملی که به سهم پایین سرمایه گذاری مستقیم خارجی درون بریکس منجر شده، فقدان قراردادهای تجارت آزاد بین کشورهای بریکس است. این امر سرمایه گذاری در سایر کشورهای بریکس را برای کسب و کارها دشوارتر می کند.

1- https://www.gatewayhouse.in/wp-content/uploads/2016/10/BRICS_Infographic.png

2- https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Foreign_direct_investment_-_flows

3- <https://asean.org/book/asean-investment-report-2022/>

علیرغم سهم پایین سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی درون بریکس، نشانه‌هایی وجود دارد که نشان می‌دهد این روند در حال تغییر است. به عنوان مثال، در سال‌های اخیر جریان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بین چین و هند افزایش یافته است.

۹. سهم تجارت در تولید ناخالص داخلی

سهم تجارت در تولید ناخالص داخلی یکی دیگر از شاخص‌های همگرایی اقتصادی میان کشورها محسوب می‌شود. سهم بیشتر تجارت در تولید ناخالص داخلی نشان می‌دهد که یک کشور تا چه میزان در اقتصاد جهانی تنیده شده و در مسیر همگرایی اقتصادی قرار گرفته است. سهم تجارت در تولید ناخالص داخلی در میان کشورهای بریکس متفاوت است. چین با ۳۸ درصد در سال ۲۰۲۲ بیشترین سهم تجارت در تولید ناخالص داخلی را دارد.^۱ پس از آن هند با سهم ۲۴,۳ درصد و روسیه با سهم ۱۹,۴ درصد قرار دارند. برزیل و آفریقای جنوبی به ترتیب ۱۶,۱ و ۱۴,۲ درصد سهم تجارت کمتری در تولید ناخالص داخلی دارند. سهم بالای تجارت در تولید ناخالص داخلی چین به دلیل بخش بزرگ تولیدی این کشور و در تولید ناخالص داخلی هند به دلیل رشد بخش خدمات این کشور است. سهم بالای تجارت در تولید ناخالص داخلی روسیه به دلیل بخش منابع طبیعی این کشور است. روسیه صادرکننده عمده نفت، گاز و فلزات است. سهم کمتر تجارت در تولید ناخالص داخلی در برزیل و آفریقای جنوبی به دلیل اقتصادهای کوچکتر متنوع‌تر آنهاست. بنابراین می‌توان مدعی شد که سهم تجارت در تولید ناخالص داخلی برخی کشورهای بریکس هنوز بالا نیست و همین امر یکی از چالش‌های همگرایی اقتصادی آنان به شمار می‌آید.

چشم انداز عضویت ایران در بریکس

تبیین منافع احتمالی ناشی از عضویت ایران در گروه بریکس در وهله اول نیازمند توضیح فرایندهای تصمیم‌گیری در این گروه به صورت عام و روند پذیرش اعضای جدید به صورت خاص است تا در پرتو آن چشم انداز عضویت ایران در این نهاد روشن گردد. مکانیسم تصمیم‌گیری در بریکس شامل فرآیند اجماع‌سازی میان کشورهای عضو است. فرآیند تصمیم‌گیری بریکس مشتمل بر پنج مرحله زیر است.

۱. نشست‌های سران: بالاترین سطح تصمیم‌گیری در بریکس، نشست سالانه سران است که در آن سران کشورها یا دولت‌ها از هر کشور عضو گرد هم می‌آیند تا درباره موضوعات کلیدی بحث و تصمیم‌گیری کنند. این اجلاس معمولاً توسط یکی از کشورهای عضو به صورت چرخشی میزبانی می‌شود. در طول این اجلاس، رهبران درگیر بحث، مذاکره و در مورد موضوعات مختلف اجماع می‌کنند.
۲. جلسات وزیران: وزرای بریکس از بخش‌های مختلف مانند دارایی، امور خارجه، تجارت، بهداشت و غیره

1- <https://data.worldbank.org/indicator/NE.TRD.GNFS.ZS?locations=CN>

جلسات منظمی را برای بحث و بررسی در مورد موضوعات خاص مرتبط با حوزه خود برگزار می‌کنند. این جلسات فرصتی را برای وزرا فراهم می‌کند تا نظرات و اطلاعات را به اشتراک بگذارند و سیاست‌ها یا طرح‌هایی را برای بررسی توسط کشورهای عضو پیشنهاد کنند. همچنین تعدادی دیگر از نهادهای بریکس وجود دارند که در فرآیند تصمیم‌گیری نقش دارند. این نهادها شامل شورای تجاری بریکس، شورای اتاق فکر بریکس و مجمع پارلمانی بریکس می‌شود. این نهادها در مورد طیف وسیعی از مسائل به دولت‌های بریکس مشاوره و توصیه می‌کنند.

۳. گروه‌های کاری: گروه‌های کاری بریکس، متشکل از مقامات و کارشناسان وزارتخانه‌ها یا ادارات مربوطه، برای تمرکز بر زمینه‌های خاص همکاری ایجاد می‌شوند. این گروه‌های کاری بحث‌ها، تحقیقات و تحلیل‌های عمیقی را در مورد موضوعات خاص انجام می‌دهند، پیشنهادهایی را تدوین و توصیه‌هایی را به کشورهای عضو ارائه می‌کنند. نتایج این بحث‌های گروه کاری به فرآیند تصمیم‌گیری وارد می‌شود.

۴. گفتگوهای خط ۲ Track II: علاوه بر کانال‌های رسمی دولتی، بریکس همچنین گفتگوهای Track II را تشویق می‌کند که شامل بحث و تبادل نظر بین اتاق‌های فکر، مؤسسات دانشگاهی و سازمان‌های غیر دولتی از کشورهای عضو است. این گفت‌وگوها، ایده‌ها، پیشنهادات سیاستی و دیدگاه‌های جایگزین در مورد موضوعات مختلف را ارائه می‌دهند که می‌تواند به فرآیند تصمیم‌گیری کمک کند.

۵. اجماع‌سازی: فرآیند تصمیم‌گیری در بریکس بر اجماع‌سازی میان کشورهای عضو تأکید دارد. این بدان معناست که تصمیمات معمولاً از طریق رایزنی‌ها، مذاکرات و گفت‌وگوهای گسترده با هدف یافتن زمینه‌های مشترک و انطباق با منافع و نگرانی‌های همه شرکت‌کنندگان اتخاذ می‌شوند. هدف دستیابی به اجماع بین کشورهای عضو در مورد موضوعات، سیاست‌ها و ابتکارات کلیدی است.

در مورد فرآیند گسترش بریکس یا عضویت کشورهای جدید باید به این نکته توجه داشت که روند تصمیم‌گیری برای گسترش اعضای بریکس به صراحت در هیچ منشور یا توافقنامه رسمی مشخص نشده است. با وجود این چنانچه اشاره شد بریکس بر اساس اصل تصمیم‌گیری مبتنی بر اجماع عمل می‌کند. این بدان معنی است که همه کشورهای عضو باید در مورد هر تصمیم مهمی از جمله موضوع گسترش توافق کنند یا به اجماع برسند. تصمیم‌گیری مبتنی بر اجماع تضمین می‌کند که هر یک از اعضا در فرآیند تصمیم‌گیری حقی برابر دارند و به حفظ هماهنگی و وحدت در گروه کمک می‌کند.

بحث در مورد موضوع گسترش اعضای بریکس معمولاً از طریق رایزنی‌های غیررسمی بین کشورهای عضو انجام می‌شود. این رایزنی‌ها ممکن است در خلال اجلاس بریکس، نشست‌های وزیران یا سایر تعاملات سطح بالا انجام شود. کشورهای عضو نظرات خود را مبادله می‌کنند، علایق و نگرانی‌های خود

را بیان و مزایای بالقوه و پیامدهای گسترش گروه را بررسی می‌کنند. کشورهای عضو بریکس ممکن است در بحث‌ها یا مذاکرات دوجانبه برای رسیدگی به موضوع گسترش شرکت کنند. نامزدهای بالقوه برای عضویت، علاقه خود را برای پیوستن به بریکس ابراز می‌کنند و کشورهای عضو مناسب بودن آنها را بر اساس معیارهای مختلفی ارزیابی کنند.

هیچ معیار رسمی برای گسترش بریکس وجود ندارد، عوامل خاصی معمولاً در ارزیابی نامزدهای بالقوه در نظر گرفته می‌شوند. این عوامل ممکن است شامل اندازه و پتانسیل اقتصادی، نفوذ منطقه‌ای، ملاحظات ژئوپلیتیکی و همسویی با اهداف و اصول گروه باشد. در این فرایند اعضای موجود بریکس ارزیابی می‌کنند که آیا گنجاندن یک عضو جدید انسجام، نمایندگی و اثربخشی گروه را در پیگیری اهداف مشترک افزایش می‌دهد یا خیر. در نهایت، هر تصمیمی برای گسترش گروه بریکس مستلزم اراده سیاسی و توافق متقابل کشورهای عضو است. اگر بین اعضا اجماع وجود داشته باشد که گسترش گروه مفید و در راستای اهداف بریکس است، می‌توان تصمیم به پذیرش یک عضو جدید گرفت.

بریکس از زمان تاسیس تاکنون تنها یک عضو جدید (آفریقای جنوبی) را پذیرفته است. از همین رو توضیح مختصر فرایند عضویت این کشور در بریکس می‌تواند روند احتمالی تصمیم‌گیری در مورد ایران را تا حدی ملموس سازد. روند عضویت آفریقای جنوبی در بریکس را می‌توان در مراحل زیر خلاصه کرد.

اول؛ درخواست عضویت آفریقای جنوبی

در سال ۲۰۱۰، آفریقای جنوبی به طور رسمی برای پیوستن به گروه بریکس که در آن زمان شامل برزیل، روسیه، هند و چین بود، درخواست داد.

دوم؛ بحث و گفتگو

کشورهای بریکس مذاکراتی را با آفریقای جنوبی برای ارزیابی واجد شرایط بودن این کشور برای عضویت انجام دادند. این گفتگوها بر اندازه اقتصاد آفریقای جنوبی، ثبات سیاسی و تعهد این کشور به اهداف و اصول بریکس متمرکز بود.

سوم؛ تصمیم برای پذیرش آفریقای جنوبی

در دسامبر ۲۰۱۰، کشورهای بریکس تصمیم گرفتند آفریقای جنوبی را به عنوان عضو بپذیرند. این تصمیم با اجماع اتخاذ شد و در نشست بریکس در چین اعلام شد.

چهارم؛ الحاق آفریقای جنوبی به بریکس

آفریقای جنوبی رسماً در ۲۴ دسامبر ۲۰۱۰ به بریکس ملحق شد. این امر آن را به پنجمین عضو گروه تبدیل کرد و نام این گروه را از BRIC به بریکس تغییر داد.

روند عضویت آفریقای جنوبی در بریکس نسبتاً روان و سریع بود. این امر تا حدی به دلیل روابط قوی اقتصادی و سیاسی آفریقای جنوبی با سایر کشورهای بریکس بود. علاوه بر این، تعهد آفریقای جنوبی به اهداف و اصول بریکس، آن را به کاندیدایی مناسب برای این گروه تبدیل کرد. آفریقای جنوبی از زمان پیوستن به بریکس نقش فعالی در فعالیت‌های این گروه ایفا کرده است. این کشور میزبان چندین اجلاس سران بریکس و مدافع سرسخت منافع این گروه در صحنه جهانی بوده است. عضویت آفریقای جنوبی در بریکس به تقویت نفوذ اقتصادی و سیاسی این کشور کمک کرده است و همچنین به این کشور بستری برای ارتقای منافع خود در آفریقا داده است. اجلاس سران بریکس در سال ۲۰۲۳ نیز به میزبانی این کشور برگزار شد.

فرایند احتمالی عضویت ایران در بریکس

همانگونه که اشاره شد روند عضویت ایران در بریکس فرایند پیچیده‌ای خواهد داشت. در ادامه طرح کلی از روند عضویت و برخی از چالش‌های کلیدی که ممکن است ایران با آن‌ها مواجه شود، آورده شده است:

- **ابراز علاقه:** در مرحله نخست ایران باید علاقه خود را برای پیوستن به بریکس به صورت رسمی به کشورهای عضو یا دبیرخانه بریکس ابراز کند. این ابراز علاقه آغازگر فرایند عضویت خواهد بود. ایران این اقدام را به صورت رسمی انجام داده و به برخی اجلاس این گروه نیز دعوت شده است.^۱
- **ارزیابی صلاحیت:** کشورهای عضو بریکس واجد شرایط بودن ایران برای عضویت را بر اساس معیارهای مختلفی ارزیابی می‌کنند که ممکن است شامل شاخص‌های اقتصادی، ملاحظات ژئوپلیتیکی و همسویی با اهداف و اصول بریکس باشد. عواملی مانند قدرت اقتصادی، ثبات، نفوذ منطقه‌ای و مشارکت بالقوه ایران در اهداف بلوک مورد ارزیابی قرار خواهند گرفت.
- **مذاکره و ایجاد اجماع:** پس از تکمیل ارزیابی اولیه، مذاکراتی بین کشورهای عضو بریکس برای تعیین شرایط و ضوابط عضویت ایران انجام خواهد شد. این مباحث شامل مذاکره در مورد حقوق، تعهدات و کمک‌های بالقوه ایران به گروه و همچنین رسیدگی به هرگونه نگرانی یا حق شرطی است که کشورهای عضو ممکن است داشته باشند.
- **توافق و عضویت رسمی:** اگر بین اعضای موجود بریکس اجماع حاصل شود، توافقنامه‌ای رسمی خواهد شد که حقوق عضویت، مسئولیت‌ها و روند پذیرش ایران در این بلوک را مشخص

1- <https://www.farsnews.ir/news/14020316000733/%D8%A%D9%85%D8%A7%DB%8C%D8%AA-%D8%A8%D8%B1%DB%8C%DA%A9%D8%B3-%D8%A7%D8%B2-%D9%BE%DB%8C%D9%88%D8%B3%D8%AA%D9%86-%D8%A7%DB%8C%D8%B1%D8%A7%D9%86-%D8%A8%D9%87-%D8%AC%D9%85%D8%B9-%D9%82%D8%AF%D8%B1%D8%AA%E2%80%8C%D9%87%D8%A7%DB%8C-%D8%A7%D9%82%D8%AA%D8%B5%D8%A7%D8%AF%DB%8C-%D8%AA%D9%87%D8%A7%D9%86>

می‌کند. این توافق احتمالاً از طریق رویه‌های داخلی هر کشور عضو تصویب می‌شود و ورود رسمی ایران به بریکس به عنوان یک عضو کامل را رسمیت می‌بخشد.

در عمل فرایند عضویت ایران در این نهاد بدون چالش نخواهد بود. اشاره شد که کشورهای عضو بریکس از همگونی منفعتی و ارزشی بالایی برخوردار نیستند، هر یک نگرش خاص خود را به ایران دارند و در تصویر کلان فرایند گسترش این نهاد از زمان تاسیس آن به شدت کند بوده است. از همین رو الحاق پرشتاب و بی چالش ایران به این نهاد بعید به نظر می‌رسد. مهمترین چالش‌های پیش روی ایران برای الحاق به این نهاد را به صورت ذیل می‌توان برشمرد:

I. ملاحظات سیاسی: عضویت ایران در بریکس احتمالاً با چالش‌های سیاسی و مخالفت کشورهای مواجه خواهد شد که اختلافات ژئوپلیتیکی با ایران دارند. نگرانی در مورد سیاست‌های منطقه‌ای، برنامه هسته‌ای یا سابقه حقوق بشر ایران ممکن است بر روند تصمیم‌گیری اعضای فعلی بریکس تأثیر بگذارد.

II. همسویی با اصول بریکس: ایران باید همسویی خود را با اصول و اهداف بریکس که بر همکاری، منافع متقابل و کوشش برای تحقق جهانی چندقطبی تأکید دارد، نشان دهد. سیاست‌ها، نظام اقتصادی ایران و پایبندی ایران به این اصول در طول فرآیند عضویت مورد ارزیابی قرار می‌گیرد.

III. تأثیر تحریم‌ها: ایران با گسترده‌ترین نظام تحریمی از سوی ایالات متحده مواجه است، نظامی که تعاملات اقتصادی و مبادلات مالی آن را محدود کرده است. این تحریم‌ها می‌تواند چالش‌های فنی و پیچیدگی‌های حقوقی را برای عضویت ایران ایجاد کند، به‌ویژه اگر شامل محدودیت‌های اعمال‌شده توسط کشورهای عضو باشد یا مانع از توانایی ایران در انجام تعهدات عضویت در بریکس شود. ذکر این نکته ضروری است که روسیه به عنوان عضو بریکس نیز تحت تحریم‌های شدید غرب قرار دارد، اما تحریم‌ها علیه این کشور سالها پس از عضویت آن در بریکس شکل گرفته‌اند. مهمتر آنکه تحریم‌های اعمالی علیه روسیه بر خلاف تحریم‌های ایران آثار فراسرزمینی مهمی ندارند. با وجود این پس از اعمال تحریم‌ها علیه روسیه، بانک توسعه جدید بریکس تمامی فعالیت‌های خود در روسیه و تمامی مراودات با این کشور را تعلیق کرد.¹

IV. یکپارچگی و همکاری اقتصادی: ادغام ایران در چارچوب اقتصادی بریکس ممکن است چالش‌هایی را از نظر همسویی با سیاست‌های اقتصادی، سیستم‌های نظارتی و شیوه‌های تجاری با اعضای موجود بریکس ایجاد کند. تضمین هماهنگی و سازگاری در زمینه‌هایی مانند گمرک، تعرفه‌ها و مقررات سرمایه‌گذاری می‌تواند فرآیند پیچیده‌ای باشد.

1-<https://www.outlookindia.com/international/brics-new-development-bank-suspends-all-new-transactions-in-russia-amid-ukraine-crisis-news-185166>

V. اجماع میان اعضای موجود: دستیابی به اجماع میان اعضای موجود بریکس در مورد عضویت ایران می‌تواند چالش برانگیز باشد، زیرا هر کشور عضو ممکن است مجموعه‌ای از اولویت‌ها، نگرانی‌ها و منافع خود را داشته باشد. غلبه بر دیدگاه‌های متفاوت و ایجاد اجماع ممکن است نیازمند مذاکرات گسترده و تلاش‌های دیپلماتیک باشد.

عضویت ایران در بریکس: پیامدهای ژئواکونومیک

بر مبنای آنچه آمد می‌توان مدعی شد که فرایند عضویت ایران در بریکس تابعی از اجماع کشورهای عضو است، اجماعی که ممکن است به سرعت حاصل شود یا پس از مدت‌ها بحث و بررسی شکل گیرد و یا اساساً محقق نشود. تجربه عضویت ایران در سازمان همکاری‌های شانگهای که بازیگران کلیدی بریکس در آن نیز حضور دارند حکایت از طولانی بودن این روند دارد. فرایند عضویت ایران در سازمان شانگهای حدود دو دهه به طول انجامید. از همین رو سنجش دقیق آثار ژئواکونومیک عضویت ایران در این نهاد در شرایط کنونی دشوار است. زمان و چگونگی الحاق ایران به این نهاد، بویژه تعهداتی که ایران می‌پذیرد در سنجش آثار ژئواکونومیک نقش کلیدی دارد. با وجود این می‌توان چند دسته پیامد احتمالی ژئواکونومیک ناشی از عضویت ایران در بریکس را به شرح زیر تشریح کرد:

(الف) تقویت همکاری‌های اقتصادی: ایران به عنوان عضو دائمی بریکس روابط اقتصادی نزدیک تری با سایر کشورهای عضو خواهد داشت که می‌تواند به تدریج به افزایش فرصت‌های تجاری و سرمایه‌گذاری منجر شود. این همکاری می‌تواند بخش‌های مختلفی از جمله انرژی، تولید، کشاورزی و فناوری را شامل شود. مشارکت ایران در بریکس می‌تواند دسترسی به بازارهای جدید و منابع بالقوه سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی را فراهم کند.

(ب) تنوع بخشی به شرکای اقتصادی: پیوستن به بریکس به ایران این امکان را می‌دهد که شرکای اقتصادی خود را فراتر از شرکای فعلی متنوع کند. کشورهای بریکس مجموعاً بیش از ۳ میلیارد نفر جمعیت دارند که بالقوه بازار مصرف گسترده‌ای را برای کالاها و خدمات ایرانی فراهم می‌کند. این تنوع وابستگی ایران به مجموعه محدودی از شرکای تجاری را کاهش داده و تاب‌آوری اقتصادی آن را افزایش می‌دهد.

(پ) تقویت نفوذ منطقه‌ای: عضویت ایران در بریکس باعث ارتقای نفوذ منطقه‌ای و جایگاه ژئوپلیتیکی آن می‌شود. این امر زمینه‌ای را برای ایران فراهم می‌کند تا با اقتصادهای نوظهور تعامل داشته باشد و در شکل دادن به امور اقتصادی و سیاسی جهانی اعمال نفوذ کند. علاوه بر این، ایران به عنوان یکی از اعضای بریکس می‌تواند فعالانه در طرح‌های منطقه‌ای شرکت و به توسعه همگرایی منطقه‌ای کمک کند.

ت) دسترسی به منابع تامین مالی: بانک توسعه جدید (NDB) و ترتیبات ذخیره احتمالی (CRA) بریکس راه‌هایی را برای تامین مالی پروژه‌های توسعه‌ای فراهم می‌کند. با عضویت در بریکس، ایران به منابع مالی این نهادها برای حمایت از توسعه زیرساخت‌ها، پروژه‌های انرژی و سایر بخش‌های اولویت‌دار بالقوه دسترسی پیدا می‌کند. این حمایت مالی می‌تواند به رفع بخشی از نیازهای توسعه‌ای ایران و به رشد اقتصادی بلندمدت آن کمک کند. البته دسترسی ایران به منابع این نهادها در شرایط تحریمی دشوار خواهد بود. واکنش بانک توسعه جدید بریکس به تحریم‌های روسیه که در قالب تعلیق هرگونه تعامل با روسیه، عضو قدرتمند این نهاد صورت گرفت نشان می‌دهد بریکس در شرایط تحریمی ریسک تعامل مالی حتی با روسیه را نمی‌پذیرد. بنابراین پیش شرط منتفع شدن ایران از منابع مالی این نهاد که مهمترین مزیت عینی عضویت در آن محسوب می‌شود کاهش تحریم‌های مالی علیه کشور و پذیرش استانداردهای تعاملات مالی بین‌المللی در قالب ساز و کارهای FATF است.

ث) همکاری و امنیت انرژی: ایران یک تولیدکننده بزرگ نفت و گاز است و عضویت آن در بریکس می‌تواند همکاری نزدیک‌تر در حوزه انرژی و ابتکارات امنیت انرژی را تقویت کند. کشورهای بریکس، به ویژه چین و روسیه، نیازهای انرژی قابل توجهی دارند و به طور بالقوه می‌توانند با ایران در زمینه‌هایی مانند اکتشاف انرژی، تولید و توسعه زیرساخت‌ها همکاری کنند. این همکاری بخش انرژی ایران را ارتقاء می‌بخشد و راه‌هایی را برای تنوع صادرات فراهم می‌کند.

ج) پیشرفت‌های فناوری: کشورهای بریکس به پیشرفت‌های خود در فناوری و نوآوری در پهنه جهان در حال توسعه شهره‌اند. مشارکت ایران در بریکس می‌تواند تبادل دانش، انجام پروژه‌های تحقیقاتی مشترک و انتقال فناوری را تسهیل کند و ایران را قادر می‌سازد تا قابلیت‌های فناورانه و رقابت‌پذیری خود را در بخش‌های مختلف افزایش دهد. این امر می‌تواند به نوسازی اقتصادی ایران و کاهش شکاف‌های تکنولوژیک با سایر کشورها کمک کند.

چ) تجارت و رفع تحریم‌ها: ایران با تحریم‌های شدید ایالات متحده مواجه است که دسترسی این کشور به بازارهای جهانی و سیستم‌های مالی را محدود کرده است. پیوستن به بریکس بالقوه می‌تواند اهرم‌های بیشتری را در مذاکرات بین‌المللی به ایران بدهد و به طور بالقوه منجر به کاهش اثرات برخی تحریم‌ها شود. قدرت و نفوذ جمعی کشورهای بریکس ممکن است بستری برای دفاع از منافع اقتصادی ایران و کاهش محدودیت‌های تجاری فراهم کند.

ح) دسترسی به ابتکارات کشاورزی و امنیت غذایی: کشورهای بریکس همکاری فزاینده‌ای را در زمینه کشاورزی و امنیت غذایی صورت داده‌اند. ایران با بخش کشاورزی متنوع خود می‌تواند در پرتو تبادل دانش، از بهترین شیوه‌ها و ابتکارات مشترک با هدف افزایش بهره‌وری کشاورزی، تولید و توزیع

مواد غذایی بهره مند شود. این همکاری می تواند به اهداف امنیت غذایی ایران و تقویت بخش کشاورزی آن کمک کند.

نتیجه گیری

بر مبنای آنچه آمد می توان گفت که اهمیت بریکس در اقتصاد سیاسی بین الملل فزاینده است. این نهاد که دربرگیرنده طیفی از قدرت های کلیدی نوظهور است به تدریج به سوی همگرایی پیش می رود. تاسیس نهادهای مالی را می توان مهمترین موفقیت این نهاد در پیشبرد همگرایی و مهمترین مزیت آن در شرایط کنونی برای کشورهای دانست که درخواست عضویت در آن را مطرح کرده اند. از دیگر سو بریکس در همگونی ارزشی و همگرایی سیاسی توفیق چندانی کسب نکرده است. جنگ روسیه علیه اوکراین و عدم حمایت بریکس از روسیه به عنوان یک عضو، زمینه های ضعیف همگرایی سیاسی و ژئوپلیتیک میان اعضای این نهاد را نشان می دهد.

فرایند عضویت ایران در این نهاد با توجه به ابهام نسبی در روند پذیرش اعضا و ساختار تصمیم گیری اجماعی آن احتمالا پیچیده و زمان بر خواهد بود. عضویت احتمالی ایران بی شک می تواند به تامین بخشی از منافع اقتصادی و پرستیژی کشور کمک کند، اما انتظارات خیالی از این نهاد که مکرر در فضای عمومی مطرح می شود احتمالا تحقق نخواهد یافت. توازن در تعهداتی که ایران در فرایند عضویت در این نهاد می پذیرد و منافی که بویژه در شرایط تحریمی به دست می آورد ضرورت دارد.

مهمترین مزیت عضویت در این نهاد دستیابی به منابع مالی در مکانیسم ذخیره احتیاطی و نیز بانک توسعه جدید این نهاد است. تحریم های مالی ایالات متحده دسترسی به منابع این دو نهاد را برای ایران به شدت دشوار می سازد. دشواری دسترسی به منابع این دو نهاد تحقق یکی از کلیدی ترین دستاوردهای ژئواکونومیک ایران در پیامد عضویت در این نهاد را چالش برانگیز خواهد کرد. برخلاف برخی تصورات، رفع تحریم های مالی علیه کشور، پیش شرط مهمی برای بهره مندی ایران از مزایای ناشی از عضویت در این نهاد است.

نهایت آنکه کشورهای بنگلادش، مصر و امارات به جای تلاش برای عضویت کامل در بریکس، عضویت در بانک توسعه جدید و نیز مکانیسم ذخیره احتیاطی را در دستور کار قرار دادند و موفق به عضویت در این دو نهاد بدون عضویت کامل در بریکس شده اند. ایران می تواند این مسیر را در کوتاه مدت اولویت بخشد و پیوستن به این دو نهاد کلیدی بریکس را بر عضویت کامل که فرایند پیچیده ای خواهد بود، ترجیح دهد.